

Tarih Boyunca Türk Kadını

Kolektif*

İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2019, 308 Sayfa. ISBN:978-975-3070-95-9

Meherıayı AOSIMAN*

Kadın, tarihin ilk dönemlerinden beri Türk toplumunda üstün ve değerli bir konuma sahip olmuştur. Avrasya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında başlayan Türk tarihinde, kadına ait sosyal ve kültürel kimliği tam manasıyla ifade edebilmek çok zordur. Tanıtımını yapmak üzere seçtiğimiz "Tarih Boyunca Türk Kadını" adlı eser, Türk kültüründe kadının sahip olduğu konum ve değer diğer toplumlardan daha üst seviyede olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu eser; Prof. Dr. Ahmet Taşağıl, Prof. Dr. Aydın Usta, Prof. Dr. Tülay Âlim Baran, Dr. Ayşen Müderrisoğlu Esiner, Dr. Başak Kuzakçı Bölükbaşı tarafından kaleme alınan makalelerden oluşmaktadır. Kitapta yer alan makalelerde; Türk kadınının önemi, aile ve toplumdaki yeri, topluma katkısı Türk kültür yapısı ve hâkimiyetindeki rolünün yanı sıra Türk toplumunda kadına verilen değer ve haklardan da söz edilmiş, Türk tarihinde öne çıkan kadın kahramanlar üzerinde önemle durulmuştur. Yazarlar çalışmalarında kendi araştırma dönem ve konularına ait Türkçe ve yabancı dillerdeki tarihi, dini ve edebi kaynaklardan; süreli yayınlardan ve arşiv belgelerinden yararlanmışlardır.

* Ahmet Taşağıl, Başak Kuzakçı Bölükbaşı, Aydın Usta, Ayşen Müderrisoğlu Esiner, Tülay Âlim Baran

* Mihray OSMAN AZİZTEKİN, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul, mihray1215@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1153-3449>

Kitap, editörlüğünü üstlenen İSTEK Vakfı ve Yeditepe Üniversitesi Kurucusu aynı zamanda da Onursal Başkanı Bedrettin Dalan tarafından oluşturulan *Ön Söz*, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü başkanı Prof. Dr. Ahmet Taşağıl'ın yazdığı *Giriş* bölümü ve yukarıda ismi zikredilen araştırmacıların kaleminden çıkan beş makaleden oluşmaktadır.

Kitabın ana bölümünü oluşturan makaleler şunlardır:

Başak Kuzakçı Bölükbaşı- '*Bozkır Kültüründe Türk kadınının Yeri ve Öne Çıkan Türk Kadın Şahsiyetler*'i (s. 27-105)

Aydın Usta- *Selçuklularda Kadın* (s. 107-133)

Ayşen Müderrisoğlu Esiner- *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını* (s. 135-181)

Ayşen Müderrisoğlu Esiner- *Millî Mücadele Döneminde Türk Kadını* (s. 183-255)

Tülay Âlim Baran- *Cumhuriyet Döneminde Kadın* (s. 257-308)

Kitabın ön söz kısmında, bu kitabın hazırlanmasına vesile olan Bedrettin Dalan'ın Türk kadını hakkındaki düşünceleri yer almaktadır. Bedrettin Dalan, siyaset ve devlet yönetiminde kadının büyük rolü olduğunu düşündüğü için Türk tarihinde kadının yeriyle ilgili bir çalışma yapılması gerektiğini belirtmiş, bu görüşünü de Yeditepe Üniversitesi Tarih bölümü öğretim üyeleriyle paylaşmıştır. Bu durumun neticesinde de makalelerden oluşan bu çalışma hazırlanmıştır.

Bu kısımda bahsi geçen bir diğer konu ise Batılı araştırmacıların Türkleri "*vahşi ve barbar*" olarak tanımlamasının aksine Türklerin devlet kurucu ve barışçıl bir millet olduğudur. Yine bu bölümde, Türklerde kadın ve erkek ayrımının olmadığı bu durumun dilde kullanılan sözcüklere de yansıdığı ifade edilmiştir. Örneğin İngilizcede erkek ve kız kardeşler için "*sister, brother*" gibi farklı kelimeler kullanılırken Türkçede "*kardeş*" kelimesi hem kız hem erkek kardeş için kullanılmıştır. Bu durum Türk dilinde cinsiyet ayrımının yapılmadığını göstermektedir. Hatta Dalan, "*kadın*" kelimesinin Türk dilinde ifade ettiği anlamın da diğer topluluklarda o kelimeye yüklenen anlamdan daha farklı olduğunu ifade etmiş, karısına "*Kraliçem, Han'ım*" diye seslenen başka bir milletin olup olmadığını "*hanım*" kelimesini de açıklayarak sorgulamıştır. Yazar, Türk kültüründe kadına duyulan saygı ve verilen değeri Türklerin inançlarından örnekler göstererek ve Batı kültüründeki kadına bakış açısıyla mukayese ederek anlatmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde kadınların Arap örf ve adetlerine uyarak medeni kültürden uzaklaştığını düşünen Dalan, milli öz ve kültüre zarar vermemek ve yozlaşmamak gerektiğini savunmuş, "*Elhamdülillah Müslümanım, Tanrı'ya şükür Türk'üm!*" ifadesini kullanarak bu konudaki görüşünü belirtmiştir.

Giriş kısmında ise kısaca; Türk tarihinde kadının yeri ve kadına verilen değerden, sözlü ve yazılı eserlerde özellikle kadının "*kahramanlık ve analık*" rollerine vurgu yapıldığından söz edilmiştir. Eski Türklerde kadınlar, çoğu zaman erkeklerden daha güçlü ve etkindi. Çinliler, Türklerdeki bu durumu bildikleri için ajan mahiyetinde sahte prensesler göndererek yani Türklerin kadınlara değer verme anlayışını bir nevi kullanarak, Çin prenseslerinin Türk toplumu içinde söz sahibi olmalarını sağlamış, bu şekilde de Türk

devletlerini etkilemeye ve yok etmeye çalışmışlardır. Türkler her ne kadar başka coğrafyalar ve kültürlerle etkileşime girmiş olsalar bile, Türk kadınları kendi kültürel ve karakteristik özelliklerini daima korumuş ve nesilden nesle aktarmışlardır; hatta diğer kültürlere kendi izlerini bırakmış oldukları da görülmektedir. Yine bu bölümde Millî Mücadele’de Anadolu kadınlarının ne kadar etkin bir rol aldıkları da anlatılmaktadır. Örneğin; Konya’nın Cihanbeyli ilçesindeki tüm kadınlar Millî Mücadele döneminde cepheye ekmek gönderebilmek için sürekli fırın ateşi karşısında durduklarından kör olmuşlardır. Tarihe, Türk kadının buna benzer yüzlerce kahramanlık hikâyesi yazılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde yer alan ve Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü’nde görev yapan Arş. Gör. Dr. Başak Kuzakçı Bölükbaşı tarafından hazırlanan “*Bozkır Kültüründe Türk kadınının Yeri ve Öne Çıkan Türk Kadın Şahsiyetleri*” adlı makalede, Eski Türk topluluklarında ve bozkır kültüründe öne çıkan kadın ve erkek eşitliğinden bahsedilmiştir. Bu makalede; Türk aile yapısı, evlilik, boşanma ve dul kalma kavramlarının yanı sıra Türklerde sosyal yaşam, Türk kadın kıyafetleri ve meslekleri gibi çeşitli konular da incelenmiştir. Türk kadınının devlet yönetimindeki yetkisi, özgürce fikir beyan edebilmesi, eşlerini seçebilmesi, çocuk yetiştirirken ön planda olması ve bunların dışında sahip olduğu dokuma gibi el sanatlarındaki becerilerine de bu çalışmada değinilmiştir. Eski Türkler, göç ettikleri coğrafyalarda birçok kavim ile komşu olmuşlar ve onlarla yakın temaslarda bulunmuşlardır. Bu temaslardan sonucunda, kültürel etkileşim ve dinsel değişimler yaşamışlardır. Farklı kültür ve dinlerin Türklerin yaşamlarında etkisi olmuştur, ancak Türk kadını her zaman toplumdaki yerini ve değerini korumuştur. Türk kadınları, başta Türk devletleri olmak üzere Çin ve Bizans gibi komşu devletlerde de imparatoriçe olarak tarihe yön vermiş, bu şekilde de siyasi ve politik açıdan sahip oldukları güçleri gözler önüne sermişlerdir. Makalenin sonunda; İslamiyet öncesi ve Ortaçağ’daki Türk Devletlerinde öne çıkan kadın şahsiyetler, Tomris Hatun’dan başlanarak ve kaynaklardan örneklerle desteklenerek sırayla anlatılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Aydın Usta tarafından yazılan *Selçuklularda Kadın* adlı ikinci makalede, Selçuklu dönemindeki Türk kadınları, özellikle de siyasi sahada etkin olan kadın şahsiyetler ele alınmıştır. Daha önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Selçuklularda da aile, sosyal yapının ana çekirdeğini oluşturmaya devam etmiştir. Bu dönemde Türk kadınlarının özellikle aile içi meselelerde söz sahibi oldukları belirtilmektedir. Yine bu bölümde, Selçuklu devrinde de Eski Türk topluluklarında olduğu gibi kadınların erkeklerin yanında aktif bir şekilde devlet yönetiminde görev almaları, onlarla birlikte savaşlara katılmaları ve devlet içinde önemli bir güce sahip olmalarından bahsedilmektedir.

Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü’nde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Müderrisoğlu Esiner tarafından hazırlanan “*II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*” adlı üçüncü makalede, *Meşrutiyet’in İlanından Önce Türk Kadınının Konumu, II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türk Kadını, Meşrutiyet Dönemi’nde Kadın Dergileri, Meşrutiyet Dönemi Türk Kadın Cemiyetleri, Eğitim ve Hukuk Alanında Türk Kadınının Mücadelesi*” gibi alt başlıklarla kadınların bu dönemdeki yeri, değeri ve topluma katkısı ele alınmıştır. Osmanlı Devleti döneminde kadınlar sosyal ve siyasi haklar konusunda, eski Türk devletlerine göre

sınırlamalarla karşılaşmış olsalar dahi; kadın, sahip olduğu değerinden bir şey kaybetmemiştir. Meşrutiyet ile birlikte kadınların devlet ve toplum içerisindeki rollerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Artık kadınların eğitime önem verilmiş, ailedeki miras haklarına açıklık getirilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kadınlar, çalışma hayatına girmişlerdir. Özellikle o dönemde erkeklerin savaşa gitmesi nedeniyle erkek nüfusun azalması kadınların çalışmasına olanak sağlamıştır.

“*Millî Mücadele Döneminde Türk Kadını*” başlıklı dördüncü makale bir önceki bölümün yazarı Ayşen Müderrisoğlu Esiner tarafından hazırlanmıştır. Makalede, Kurtuluş Savaşı döneminde de kadınların Türklerin eski dönemlerinde olduğu gibi erkeklerle eşit bir şekilde mücadele verdiğinden bahsedilmektedir. Makale, “*Mitinglerde Türk Kadını, Basında Türk Kadını, Kadın Dergileri (1918-1923), Kadın Cemiyetleri ve Faaliyetleri, Cephede Türk Kadını*” gibi alt başlıklar içermektedir. Bu dönemde kadınlar basın faaliyetlerinde bulunmuş, mitingler düzenlemiş ve dernekler kurmuşlardır. Türk kadını her dönemde olduğu gibi Millî Mücadele döneminde de cesur ve özgür duruşu ile vatanı ve milleti için kendini adayarak, bu çetin İstiklal mücadelesinde ön plana çıkmış ve büyük bir fedakârlık örneği sergilemiştir. Makalede, örnek olarak cephede cesaret ve kahramanlıklarıyla herkese örnek olan isimlere yer verilmiştir. Son olarak, Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki görüşleri ortaya koyulmuş, kadınların erkekler ile eşit olması gerektiği ve bunun kalkınmaya olan etkisinden bahsedilmiş, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra kadınlara verilen haklardan özellikle eğitim hakkından söz edilmiştir.

Eserde, Atatürk'ün bir konuşmasında kadınların da erkelerden ayrı tutulmamaları ve yaşamın hemen her alanında eşit muameleye tâbi olmaları gerektiği hakkında Türk milletine sesleniş şu cümlelerle karşımıza çıkmaktadır:

“*Bundan sonra Türk ırkı, kadınlarını, erkeklerinin yapmaya zorunlu olduğu askerlik görevi dâhil ederse Etilerde, İskitlerde, Amazonlarda olduğu gibi kendi ırkından başkalarının hiçbir yardımına gereksinim duymaksızın, büyük milli ülkelerini başlı başına ve bağımsız olarak yürütmek yeteneğini kazanabilir.*”

Kitabın beşinci makalesi olan ve Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tarih Bölümü'nde görev yapan Prof. Dr. Tülay Alim Baran tarafından yazılan *Cumhuriyet Döneminde Kadın* da Cumhuriyet ilan edildikten sonra kadınların Türk toplumdaki yeri ele alınmış ve bu dönemde kadınlara verilen haklardan söz edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ifade ettiği gibi, “*Türk kadını uzun savaş yıllarında gerek cephede, gerekse cephe gerisinde tüm gücü ile mücadele vermiştir.*” Cephede erkekler omuz omuza düşmana karşı savaşırken, kadınlar da cephe gerisinde çeşitli faaliyetlerde bulunarak savaşa destek vermişlerdir. Cumhuriyet'in kuruluş safhasında kadınların verdiği emek büyüktür. Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınının bütün bu fedakârlık ve hizmetlerini takdir etmiş ve Cumhuriyet'in ilanından itibaren Cumhuriyet öncesinde planladığı; kadınların sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasal konumunu iyileştirici uygulamalara ve inkılaplara başlamıştır. 1924 yılında eğitim ve öğretimin birleştirilmesini sağlayan Tevhidi-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında ise Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. 1927 yılında karma eğitime geçilmiş ve 1934 yılında da Türk kadınına siyasal haklar verilmiştir. Bu süreçte Türk

toplumu içerisinde son dönemlerde oluşan cinsiyet ayrımı yasal olarak ortadan kaldırılmıştır. Yine bu bölümde dönemin önemli kadın şahsiyetlerinden Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım başta olmak üzere, Cumhuriyet'in gelişme sürecine çeşitli katkılar sağlayan kadınlardan bahsedilmiştir.

Netice olarak “*Tarih Boyunca Türk Kadını*” adlı eser, Eski Türklerden itibaren tarihi dönemlerdeki Türk kadınlarının toplumdaki yerini açık çizgiler ve örneklerle önümüze sermektedir. Buradaki Eski Türklerde kadınların sahip olduğu haklar ve kadına verilen değerler çağdaşı olan toplumlardan daha ileri seviyede olması dikkate değerdir.

“*Tarih Boyunca Türk Kadını*” bilimsel bilgileri içeren ciddi bir akademik çalışmadır ve Türk kadınları hakkında Türk tarih bilimine önemli bilgiler sunmaktadır. Her makalenin ardından verilen zengin kaynakça bölümleri de bu konularla ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için hazine değerindedir. Eserde tarihin her döneminden birçok kadın şahsiyete yer verilmiştir, ancak Selçuklu döneminden itibaren Türkistan bölgesinde yaşayan Türk topluluklarından ve Türk kadınlarından bahsedilmemiştir. Bu bilgilerin de eklenmesinin eserin değerine değer katacağı kanaatindeyim.

Kitap akademik bir eser olmasına rağmen okurken sanki tarihi bir roman okuyormuş hissi uyandırıyor. Eserdeki, Eski çağlardan Tomris Hatun'dan Terken Hatun'a kadar hükümdarlık ve törelerdeki kadınların yeri; Millî Mücadelede cephedeki Fatma, Şerife bacılar gibi ismini bilmediğimiz birçok kadının gücü; mitinglerde topluma seslenen hanımların dik duruşu, Cumhuriyet dönemindeki büyük önder Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanımın inancı, Sabiha Gökçen'in cesareti son derecede etkileyicidir. Bu kaynaktan yola çıkılarak Türk tarihi boyunca sosyal ve siyasi yaşama önemli katkılarda bulunmuş Türk kadınları hakkında detaylı incelemelerin yapılacağı ümidindeyim. Bir Türk kadını olarak büyük bir zevk ve gururla okuduğum bu eseri herkesin okumasını gönülden tavsiye ederim.